

РОЛЬ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ-ПОЛІТОЛОГА

ROLE OF STUDYING THE HISTORY OF UKRAINIAN POLITICAL THOUGHT IN THE FORMATION OF A MODERN POLITICAL SCIENTIST

Червеняк К.Т.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

У статті актуалізовано питання ролі вивчення історії української політичної думки в становленні сучасного фахівця-політолога. Підкреслено, що політичний оглядач, політичний аналітик і загалом політолог у воюючій країні є лідером думки для суспільства, тим, хто впливає на формування політичної культури і на розуміння політичної ситуації громадянами. Саме тому він повинен розуміти відповідальність, яку несе перед цим суспільством та державою. Вказане почуття відповідальності повинне розвиватися під час навчання у закладах вищої освіти, а найкраще досягнення цієї мети забезпечить засвоєння базового навчального курсу «Історія політичної думки України».

Акцентовано, що становлення сучасного фахівця-політолога є неможливим без вивчення історії політичної думки України. Охарактеризовано значення цього курсу для формування політичної культури і патріотизму, здібностей до критичного мислення та політичного аналізу.

На цих підставах зроблено висновки, що вивчення історії політичної думки України надає здобувачу вищої освіти знання про системи поглядів українських мислителів на суспільство, державу за різних умов та історичних епох, що збагачує його світогляд і формує політичну культуру як фахівця. Також воно розвиває його аналітичні здібності, здібності до політичного прогнозування, політичного моделювання та критичного мислення у процесі аналізу різних ідей та підходів; надає йому інструмент, на основі якого можна будувати цей політологічний аналіз. Додатково удосконалює перераховані здібності наявна можливість встановити, відслідкувати і зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки між минулим, сьогоденням і майбутнім та взаємозв'язки між світовими, європейськими і національними ідеями, теоріями та практиками. Крім того, правильне акцентування уваги здобувачів вищої освіти на тих політичних цінностях, які сформувалися на різних віхах розвитку українського державотворення, та тих ознаках державності, які Україна успадкувала від різних періодів своєї історії, забезпечує ще й патріотичне виховання молодого фахівця-політолога.

Ключові слова: політична наука, фахівець-політолог, політична думка, історія політичної думки, Україна.

The article highlights the role of studying the history of Ukrainian political thought in the formation of a modern political scientist. It is emphasized that a political scientist in a warring country is a thought leader for society, someone who influences the formation of political culture and the understanding of the political situation by citizens. That is why he must understand the responsibility he bears to this society and the state. This sense of responsibility should be developed during studies at higher education institutions and the best achievement of this goal will ensure by mastering the basic educational course "History of Political Thought of Ukraine".

It is emphasized that the formation of a modern political scientist is impossible without studying the history of political thought in Ukraine. The importance of this course for the formation of political culture and patriotism, abilities for critical thinking and political analysis is characterized.

On these grounds, the conclusions are drawn that studying the history of political thought in Ukraine provides a student with knowledge about the systems of Ukrainian thinkers' views on society and the state under different conditions and historical eras, which enriches his worldview and forms his political culture as a specialist. It also develops his analytical skills, abilities for political forecasting, political modeling and critical thinking in the process of analyzing different ideas and approaches, and provides him an instrument for building this political science analysis. Additionally, the listed abilities are improved by the possibility to establish, track and understand cause-and-effect relationships between the past, present and future, and the relationships between global, European and national ideas, theories and practices. In addition, the correct focus of students on the political values that were formed in the process of developing Ukrainian statehood, and the signs of statehood that Ukraine inherited from different periods of its history, also ensures the patriotic education of a young political scientist.

Key words: political science, political scientist, political thought, history of political thought, Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасний фахівець-політолог, який отримує кваліфікацію в українських закладах вищої освіти, повинен розуміти відповідальність, яку він несе перед українським суспільством та Українською державою. Особливо зараз, коли його Батьківщина перебуває у стані активної боротьби за збереження своєї національ-

ної державності та ідентичності. Згадана відповідальність полягає у тому, що політичний оглядач, політичний аналітик і загалом політолог у воюючій країні є, перш за все, лідером думки в суспільстві, тому його слова мають вагу, впливають на формування політичної культури населення і на розуміння сучасної політичної ситуації широкими

верствами цього населення, які не мають змоги щоденно заглиблюватися у політичний аналіз. Проте не кожен фахівець-політолог сьогодні це розуміє.

Вказане почуття відповідальності повинне розвиватися саме під час навчання у закладах вищої освіти за спеціальністю «Політологія». А найкращим «майданчиком» для досягнення цієї мети, вважаємо, є засвоєння базового навчального курсу «Історія політичної думки України». Адже ця навчальна дисципліна несе у собі частку національної культури, традицій і спадщини України, а її вивчення дає змогу простежити як розвивається та еволюціонує у часі суспільство [1, с. 618]. При чому не будь-яке, а саме українське, як у часи бездержавності, так і у часи боротьби за незалежність, бо ж, як влучно підмічають В. Боднар, М. Вегеш і В. Худанич у навчальному посібнику «Становлення і розвиток політичної думки в Україні» (одному з перших на подібну тематику у незалежній Україні): «Політична думка не зв'язана з існуванням держави, як, наприклад, право, закони. Вона може існувати незалежно від того, є чи немає держави» [2, с. 5]. Саме тому при правильній актуалізації проблематики курсу і методиці його викладання, здобувач вищої освіти набуде не лише неперервних знань з політичної історії України та історії української політичної думки, а й сформує професійні компетентності щодо критичного мислення, історико-політичного аналізу; національний патріотизм, активну громадянську позицію і високий рівень власної політичної культури. Такий спеціаліст на боці України може стати реальним «воїном на інформаційному фронті», який, наприклад, розвінчуватиме міфи російської пропаганди та поширюватиме аргументовані наративи щодо правдивої історії української державності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення історії політичної думки України розпочалося одразу зі становленням політичної науки у незалежній Україні. Однак, праці, що стосувалися цієї проблематики існували задовго до цього. Так, систематичне дослідження історії української політичної думки було започатковане працею «Розвиток української національно-політичної думки» (1918 р.) Ю. Охрیمовича, де автор проаналізував основні політичні ідеї у середовищі українства XIX ст. Переосмисленням попередньої праці стала книга «Розвиток української політичної думки за сто літ» (Лондон, 1938 р.) Я. Оршана. А систематичне дослідження періоду до XIX ст. здійснив З. Книш у праці «Історія української політичної думки до кінця XVIII ст.» (Париж-Вінніпег, 1952 р.) [3].

В УРСР дослідження української політичної думки здійснювалися лише у межах жорстких рамок тодішньої партійної ідеології, що панувала

у тоталітарному СРСР, і лише у розрізі питань класової боротьби або ідей «єдності з старшим російським братом» [3]. Все інше було заборонене.

Після здобуття Україною незалежності з'явилася велика кількість досліджень, де з усією можливою об'єктивністю критично переосмислювалася історія політичної думки України від найдавніших часів до сьогодення. Серед них уже згадувана праця В. Боднара, М. Вегеша і В. Худанича [2], робота О. Салтовського, у якій автор аналізує концепції української державності в історії української політичної думки від Княжої доби і до початку XX ст. [3], навчальний посібник В. Горбатенка, М. Остапенко, І. Горбатенко [4], фундаментальний сучасний підручник з курсу за редакцією Н. Хоми [5] та багато інших.

Якщо проаналізувати саме наукові публікації, які стосувалися б досліджуваної проблематики, то їх є надзвичайно мало. Так, науковець А. Клюй [6] розглядає можливості політичної думки України з метою посилення патріотичного виховання студентства. Він, зокрема, підкреслює: «Для практичної реалізації головних завдань патріотичного виховання широкі можливості надають навчальні дисципліни соціально-політичного напрямку, зокрема політична думка України. Саме у формуванні зразків патріотичної позиції та поведінки важливе значення мають державотворчі традиції суспільства, класів, різних соціальних груп та видатних осіб. Ці традиції є відображенням в свідомості та поведінці людей певний досвід політичного розвитку» [6, с. 172]. А дослідник Я. Таран [7] у своїй науковій розвідці детально розглядає актуальні на сьогодні методологічні підходи, які застосовуються при дослідженні історії політичної думки України, а також базовану на них методику викладання цього курсу здобувачам вищої освіти.

Загалом же можна констатувати, що у наукових публікацій, які так чи інакше торкаються аналізованої тематики, слабо акцентоване питання ролі і значення дослідження та вивчення історії української політичної думки в становленні сучасного фахівця-політолога. Відповідно, у цій науковій розвідці ми намагатимемося усунути цю прогалину, актуалізувавши означену проблематику.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є підкреслити роль вивчення історії української політичної думки в становленні сучасного фахівця-політолога, охарактеризувавши її значення для формування політичної культури, патріотизму, критичного мислення, здібностей до політичного аналізу тощо у процесі виявлення причинно-наслідкових зв'язків між минулим, сьогоденням і майбутнім, а також взаємозв'язків між світовими і національними ідеями, теоріями і практиками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковець О. Салтовський у своїй праці згаданий

вище писав: «Настав час об'єктивно, наскільки це можливо на даному історичному етапі розвитку, проаналізувати історію ідей і концепцій, що рухали Україну до незалежності здобутої наприкінці другого тисячоліття нашої ери. Проаналізувати для того, щоб отримана незалежність не стала черговим коротким епізодом між довгими роками поневоленого існування, щоб кожен громадянин Української Держави відчув себе господарем у своєму домі. Господарем, що несе відповідальність за свою долю і майбутнє нащадків перед пам'яттю предків, які ціною власного добробуту, власною кров'ю, а часто і самим життям проклали шлях до свободи і незалежності України» [3]. Ці слова якнайкраще, на нашу думку, підкреслюють основний посил цієї наукової розвідки, особливо на сучасному етапі, а також вони дуже яскраво і точно описують привід, який лежить в основі вивчення навчальної дисципліни «Історія політичної думки України».

Наголосимо одразу: становлення фахівця-політолога є неможливим без вивчення історії політичної думки України – це безперечний факт. Він пов'язаний, перш за все, з тим, що сучасний розвиток країни загалом і політичної науки зокрема вбирає історичний досвід нації щодо формування її політичної думки. Як підкреслюють Є. Перегуда та С. Місержи, відбувається формування відповідної «стежки залежності», коли ідеї минулого безпосередньо впливають на те розуміння соціально-політичних процесів та явищ, яким ми оперуємо у сучасності [8, с. 4]. Отже, наше минуле впливає на наше сьогодення – те, як формувалося українське суспільство вплинуло на те, яким воно є зараз. А дослідження історії політичної думки дає змогу молодому фахівцю встановити, відслідкувати і зрозуміти ці причинно-наслідкові зв'язки.

Однак, сьогодення – це не межа. Політична думка є важливим джерелом прогнозування та/або моделювання політичного майбутнього, творення абсолютно нових ідей [4, с. 5]. Сьогодні перед Україною стоїть значна кількість питань, багато з яких ставилися і у минулому (боротьба проти іноземного поневолення, збереження державності та демократичного ладу тощо). Відповідно, їх вирішення повинне спиратися на практичний і теоретичний досвід попередників, водночас роблячи поправку на наш час. Зрозуміло, що у національній політичній спадщині було багато негативу поряд з позитивом, але і узагальнення його важливе, як застереження того, чого потрібно уникнути [4, с. 5]. Таким чином, забезпечується зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім, який можливо відслідкувати і проаналізувати.

Крім того, молодий фахівець-політолог може на прикладах з минулого практикувати політичне прогнозування і моделювання, адже те, що для одних було майбутнім, для інших стало

сучасним. Відповідно, є можливість прослідкувати увесь період розвитку ідеї, концепції чи практики від її зародження, зовнішніх впливів на неї і до результатів та наслідків її реалізації чи зникнення. Екстраполюючи цей досвід на сьогодення, актуальним залишається підхід, за яким вирішення сучасних проблем відбувається через звернення до історико-політичного дискурсу. Влучно підкреслюють В. Горбатенко, М. Остапенко та І. Горбатенко у своїй праці: «Прагнучи зрозуміти сучасне і знайти шлях до кращого майбутнього, люди завжди звертаються до минулого, до історично апробованих положень, принципів, цінностей. Знання політичної і політологічної спадщини нашої країни формує політичну культуру практичних політиків і спеціалістів-політологів, розширює діапазон, збагачує знання попередньої політичної практики і політичної думки з тих проблем політичного життя, які були притаманні для України і її історії в попередні періоди та є предметом вивчення і вирішення у нинішній час» [4, с. 7].

Проте мова йде не лише про часовий (минуле-сучасне-майбутнє), але й про просторовий діапазон, оскільки історія політичної думки України нерозривно пов'язана з європейською та світовою політичною історією та думкою. Висвітлення цієї дисципліни неможливе без підкреслення взаємозв'язку між світовими і національними ідеями, теоріями та практиками. Адже зарубіжна політична думка завжди була орієнтиром для українських мислителів щодо побудови власних концепцій, а також надавала широкі можливості включитися у загальноєвропейський контекст [4, с. 4]. Отже, наявна можливість прослідкувати і проаналізувати взаємозв'язки між світовими і національними ідеями, теоріями та практиками безперечно збагачує світогляд молодого фахівця, а також удосконалює його уміння критичного мислення і політичного аналізу.

Крім того, розвиток української політичної думки у руслі загальносвітових і загальноєвропейських тенденцій не перешкоджав українським мислителям вирішувати власне українські проблеми, більша частина з яких була викликана бездержавним статусом українського народу. Так, найбільшою проблемою від цього статусу безпосередньо для національної політичної думки стала проблема переписування і фальсифікації її джерел російською імперією, яка з початку незалежності України почала вирішувалася усіма дослідниками політичної думки шляхом її повторного відкриття чи опанування. Адже, щоб виконувати свою основну мету – формувати політичну культуру громадян, які нею цікавляться, особливо фахівців-політологів, вона повинна бути доступною і правдиво розкривати досліднику віхи розвитку українського державотворення, утвердження на цих

землях тих політичних цінностей, які зараз лежать в основі національної ідентичності українців.

У продовження цієї тези, вважаємо, що акцентування уваги здобувачів вищої освіти на тих ознаках державності, які Україна успадкувала від різних періодів своєї історії є ще одним засобом, який опосередковано формуватиме у молодому фахівцеві-політологу патріотизм і любов до рідної землі. Перелік такої спадщини склав Український інститут національної пам'яті до Дня Української Державності у 2022 р. Так, від Київської Русі Україна успадкувала цивілізаційний вибір, що викристалізувався з хрещенням Русі у 988 р.; знак тризуба як державний герб; Київ як столицю, культурний і політичний центр; назву грошової одиниці – гривня; самоназву «Україна», яка була згадана вперше в Іпатіївському літописі 1187 р. З часів Галицько-Волинського князівства утвердився європейський вектор розвитку і синьожовті кольори державного прапора. До Великого Князівства Литовського тяжіє європейська традиція міського самоврядування (магдебурзьке право); тоді ж було видано Пересопницьке Євангеліє, на якому складають присягу усі новообрані Президенти. Козацька доба залишила в історії українського державотворення республіканську традицію народовладдя та військові традиції, а також Конституцію П. Орлика 1710 р., яка по праву вважається однією з перших конституцій Нового часу. Боротьба за українську державність на початку ХХ ст. (УНР, ЗУНР, Українська Держава П. Скоропадського) відклалася в історії державності демократичними засадами державного будівництва; об'єднанням більшості українських земель в єдиній державі (22 січня – День соборності); формуванням першого парламенту (Центральна Рада) і уряду (Генеральний Секретаріат Центральної Ради); затвердженням переліку державних символів, які використовуються сучасною Українською державою – герб, прапор, гімн; заснуванням Української Академії Наук П. Скоропадським. Навіть від Української Радянської Соціалістичної Республіки сучасна Україна отримала не лише розкуркулення, репресії і знищення української інтелігенції, але й статус засновниці

ООН та адміністративно-територіальний устрій, який діяв до початку реформи децентралізації [9].

Таким чином, мова йде й про можливість патріотичного виховання молоді, основну мету якого у своїй науковій розвідці влучно підкреслив А. Ключ. Вона полягає у становленні «громадянина-патріота, готового самовіддано розбудувати Україну як суверенну, демократичну, правову державу, зміцнювати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу, громадянського миру і злагоди в суспільстві» [6, с. 172]. Від себе додамо, що на сучасному етапі сюди варто додати тезу про «..самовідданий захист України зі зброєю в руках..».

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. У підсумку, вивчення і дослідження історії політичної думки України відіграє важливу роль у становленні фахівця-політолога. Адже воно не лише надає здобувачу вищої освіти знання про системи поглядів українських мислителів на суспільство, державу за різних умов та історичних епох, що збагачує його світогляд і формує політичну культуру як фахівця. Це розвиває його аналітичні здібності, здібності до політичного прогнозування, моделювання та критичного мислення у процесі аналізу різних ідей та підходів; надає йому інструмент, на основі якого можна будувати цей політологічний аналіз. Додатково удосконалює названі здібності наявна можливість встановити, відслідкувати і зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки між минулим, сьогоденням і майбутнім та взаємозв'язки між світовими і національними ідеями, теоріями та практиками. Крім того, правильне акцентування уваги здобувачів вищої освіти на тих політичних цінностях, які сформувалися на різних віхах розвитку українського державотворення, та тих ознаках державності, які Україна успадкувала від різних періодів своєї історії, забезпечує ще й патріотичне виховання молодого фахівця-політолога.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в аналізі актуальних методів дослідження та методик викладання історії української політичної думки з метою осучаснення форм навчання, які застосовуються при вивченні цього курсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фастовець Н. В. Історія політичної думки України: наука і навчальна дисципліна. *Innovations and prospects in modern science: proceedings of XII International Scientific and Practical Conference* (Stockholm, Sweden, 20–22 November 2023). SSPG Publish, 2023. P. 618–620.
2. Боднар В. Л., Вереш М. М., Худанич В. І. Становлення і розвиток політичної думки в Україні: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, коледжів, ліцеїв та гімназій. Ужгород, 1995. 88 с.
3. Салтовський О. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). Київ, 2002. URL: <http://litopys.org.ua/salto/salt.htm>
4. Горбатенко В. П., Остапенко М. А., Горбатенко І. А. Історія політичної думки в Україні: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2007. 128 с.
5. Історія політичної думки України: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми; [І. Вдовичин, І. Вільчинська, Є. Перегуда та ін.]. Львів: Новий Світ-2000, 2017. 632 с.

6. Ключ А. І. Політична думка України як фактор патріотичного виховання студентської молоді. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія 2012. Вип. 22 (3). С. 171–176.
7. Таран Я. Методологічні підходи в дослідженні історії політичної думки України та методика її викладання здобувачам вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2024. Том 182, № 26. С. 42–47.
8. Історія політичної думки України: методичні рекомендації до вивчення дисципліни для студентів спеціальності «Політологія». Уклад: Перегуда Є. В., Місержи С. Д. Київ-Тернопіль: КНУБА, «Бескиди», 2020. 64 с.
9. Інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті до Дня Української Державності. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/07/20/Inform.mat.UINP.do.Dnya.Ukr.Derzh.20.07.2022.pdf>